

Bilaga 24 till LU 90:

**Svensk lönebildning
– teori, empiri, politik**

Trots – eller på grund av – den mycket låga arbetslösheten, karakteriseras den svenska arbetsmarknaden av en rad problem. Lönerna inom vissa sektorer verkar öka för snabbt såväl i förhållande till lönerna inom andra sektorer som i förhållande till det totala löneutrymmet. Den genomsnittliga löne- och prisökningstakten verkar också vara för hög i förhållande till omvärldens för att vara förenlig med en fast växelkurs (på lång sikt). Mot

denna bakgrund är det naturligt att Finansdepartementet beställt rapporten *Svensk lönebildning – teori, empiri, politik* (bilaga 24 till LU 90). Det är också naturligt att uppdraget givits åt Bertil Holmlund (hädanefter BH) som är en av de främsta experterna på området.

Rapporten är indelad i fem kapitel. Efter en kort inledning följer fyra kapitel som i tur och ordning innehåller en översikt av teoriutvecklingen, en översikt av empiriska resultat från andra studier, en presentation av några egna empiriska analyser samt en avslutande diskussion om lönebildning och ekonomisk politik. Såväl uppläggningsen som innehållet är mycket pedagogiskt.

Teoriöversikten i kapitel 2 inleds med en diskussion av Phillipskurvan, dvs sambandet mellan arbetslöshet och nominal-löneökningar (eller inflation). Tonvikten i översikten ligger emellertid på olika teorier för bestämningen av arbetslöshet och reallön och på sk förhandlingsmodeller. Teorierna ger upphov till ett antal hypoteser om lönepåverkande faktorer. I slutet av kapitlet presenteras en reallöneekvation som, enligt BH, är tillräckligt flexibel för att kunna vara förenlig med en rad olika teorier.

I kapitel 3 redovisas de samband mellan å ena sidan reallöner och å den andra arbetslöshet, skatter och andra lönepåverkande faktorer, som man har funnit i internationella och svenska studier. Enligt BH framgår ett tydligt mönster: ökad arbetslöshet pressar ned lönerna. De svenska studierna tyder på att en procentenhets ökning av arbetslösheten leder till omkring fem procents lägre reallön. I BHs egna regressionsanalyser i kapitel 4 erhålls resultatet att reallönen faller med ca 3 procentenheter under det första året och med ca 6 procent på lång sikt, om arbetslösheten stiger från 2 till 3 procentenheter. Resultatet erhålls från en sk felkorrigeringsmodell där diverse faktorer, tex förändringstakten i produktivitet och skatter, påverkar anpassningshastigheten

till den långsiktiga jämvikten. Den senare karakteriseras av ett samband mellan reallön, produktivitet och arbetslöshet.

Kapitel 4 innehåller också uppskattningar av arbetsmarknadspolitikens effekter på lönebildningen och av den arbetslöshetsnivå som är förenlig med konstant inflationstakt, den sk NAIRU. BH hävdar att reallönerna blir lägre om bristande arbetskraftsefterfrågan ger upphov till öppen arbetslöshet än om arbetsmarknadspolitiska åtgärder sätts in. Enligt BH ligger vidare NAIRU på ca 2,2 procent. Det senare resultatet verkar åtminstone vid en ytlig betraktelse helt rimligt. Inflationstakten (i termer av nettoprisindex) föll trendmässigt 1981 – 87 under en period då arbetslösheten översteg 2,2 procent. Sedan 1988 har arbetslösheten varit under denna nivå och inflationstakten har stigit. I kapitel 4 redovisas slutligen även studier av sambandet mellan löneförändringarna i den privata och den offentliga sektorn. Den privata sektorn har trendmässigt stärkt sin relativlöneposition. Denna tendens är särskilt stark när arbetslösheten faller. I allmänhet är den privata sektorn också löneledande.

Det femte och avslutande kapitlet om ekonomisk politik är ingen sammanfattning av rapporten som helhet utan innehåller resonemang om olika ekonomiskpolitiska alternativ. Resonemangen är i stort sett fristående från de teoretiska och empiriska resultat som redovisats i tidigare kapitel och berör bla frågor om växelkurspolitik. BH gör tex bedömningen att det är "ytterst osannolikt" att ett EMS-medlemskap skulle kunna sänka inflationen utan att öka arbetslösheten och menar att en sådan regimförändring i så fall bör kombineras med "kraftfull, temporär, inkomstpolitik".

Mitt huvudintryck av BHs rapport är mycket positivt. Teoriöversikten presenterar väsentliga men inte alltid särskilt enkla samband på ett lättfattligt sätt. De empiriska resultaten verkar inte orimliga. Jag är också beredd att skriva under på

flera av slutsatserna i rapportens sista kapitel, även om jag inte finner att de är särskilt väl underbyggda i just denna rapport. (Att jag ändå är beredd att skriva under på slutsatserna grundar sig inte heller på några precisa forskningsresultat.) Mina kritiska synpunkter kan delas in i tre områden och jag övergår nu till en diskussion av dessa.

Lönebildningen som problemområde

Min första kritiska synpunkt är att jag tycker att problemdiskussionen är bristfällig. I inledningen talas om vikten av en "återhållsam löneutveckling" utan att läsaren får riktigt klart för sig om det är nominallönerna (och inflationen) eller reallönerna (och vinstläget) som är problemet. BH talar om att det är den nominella stegringen av priser och löner relativt omvärlden som är problemet och gör, intressant nog, bedömningen att vår nuvarande inflationstakt i sig själv inte medför så stora kostnader. Eftersom större delen av diskussionen i rapporten handlar om bestämningen av reallöner får man uppfattningen att BH menar att problemet i Sverige inte så mycket är den höga inflations-takten som nivån (eller möjligen öknings-takten) hos reallönerna. Det hade sålunda varit värdefullt om den inledande problemdiskussionen hade varit något utförligare; kanske kunde en del av den ekonomisk-politiska diskussionen i slutkapitlet ha flyttats till inledningen.

Jag tror att man kan tänka på lönebildningens problem i termer av EFO-modellen, som tyvärr försvunnit såväl ur de lönepolitiska diskussionerna som ur forskningen. I EFO-modellen ges det nominella löneutrymmet i den konkurrensutsatta sektorn av produktivitetstillväxten och omvärldens prisstegringstakt (vid fast växelkurs). Om lönen pressas upp över denna nivå behöver detta inte innebära några problem för den skyddade sektorn, som kan kompensera sig genom höjda priser. Den konkurrensutsatta sektorn

kommer emellertid att krympa. Lösningen på balansproblemen måste innebära en inhemsk löneanpassning eller en växelkursjustering. Man kan alltså säga att nominallönen är för hög, om växelkursen skall vara fast, och att det är reallönen (produktlönen) i den konkurrensutsatta sektorn som är för hög. Att säga att reallönerna i största allmänhet är för höga är missvisande, inte minst med tanke på det goda vinstläget och den höga arbetskraftsefterfrågan som gällt i Sverige på senare år. Nu säger förstås inte BH att reallönerna verkligen är för höga i Sverige, men detta tycks vara underförstått i hela rapporten.

Över huvud taget tycker jag att distinktionen mellan teorier för nominallöner (inflation) och reallöner kunde gjorts tydligare i rapporten. BH redovisar den traditionella Phillipskurveansatsen och moderna lönebildningsmodeller utan att understryka (tillräckligt tydligt) att den förra i huvudsak behandlar sambandet inflation-arbetslöshet medan de senare gäller frågan reallön-arbetslöshet. I slutet av kapitel 2 skriver BH att skillnaderna mellan Phillipskurvan och förhandlingsmodellerna inte bör överdrivas; jag tycker emellertid att BH själv gör sig skyldig till en underdrift.

Jämvikt och konkurrens

På samma sätt som jag är kritisk mot att distinktionen reallön-nominallön är oklar i BHs rapport, vänder jag mig mot en i mitt tycke alltför knapphändig diskussion om arbetslösheten som ett jämviktsfenomen. BH presenterar en rad modeller för "jämviktsarbetslöshet", men betecknar samtidigt den lönenivå som bestäms i en förhandlingsmodell som "icke-marknadsklarande". Även här finns en viktig skillnad mellan Phillipskurvan och lönebildningsmodellerna. Den förra uppfattades, åtminstone ursprungligen, som ett uttryck för ojämvt på arbetsmarknaden. När arbetslösheten är hög kommer

nominallönen (vid givna inflationsförväntningar) att pressas nedåt och ekonomin anpassar sig gradvis till jämvikt. I fackföreningsmonopolmodellen bestämmer facket en reallön som i varje given tidpunkt är optimal med hänsyn till preferenser (för arbetslöshet och reallön) och teknologi. Inflationsförväntningarna berörs över huvud taget inte i denna ansats. I moderna lönebildningsteorier kan det visserligen förekomma ofrivillig arbetslöshet bland sk outsiders eller till följd av sk effektivitetslönesättning, men dessa teorier får enbart ett blygsamt utrymme i BHs rapport. Jag uppfattar därför hans rapport som representerande synen att arbetslösheten är ett jämviktsfenomen. Jag tycker att detta är en viktig fråga, eftersom de olika politikrekommendationer man ger utifrån olika modeller måste vara beroende av om man uppfattar arbetslösheten som åtminstone delvis ett uttryck för misstag och imperfektioner eller om man antar att det råder perfekt information och omedelbar marknadsanpassning.

I anslutning till detta kan jag också säga, utan att rikta någon kritik, att jag tycker att de slutsatser om effekterna av centraliserad eller decentraliserad lönebildning som dras i BHs rapport är anmärkningsvärda. I rapporten påpekas att centraliserade förhandlingar (eller korporatism) leder till lägre arbetslöshet och större reallöneflexibilitet utan några klara negativa verkningar på inflationen och produktiviteten. Detta är inte förvånande, om referenspunkten är ett decentraliserat system där en *enskild fackförening*, på tex branschnivå, bestämmer lönen för sina medlemmar. Den enskilda fackföreningen har anledning att bortse från effekterna på makronivå och kommer därför att sätta för hög lön. Men ett system med perfekt konkurrens på arbetsmarknaden, dvs utan såväl arbetstagar- som arbetsgivarorganisationer, skulle kunna vara att föredra framför ett system med centrala förhandlingar. BH

diskuterar över huvud taget inte ett så fullständigt decentraliserat system, vilket kanske beror på att han betraktar det som en utopi. Resultatet har blivit att han ger en mer gynnsam – och kanske mer rättvis – bild av det centraliserade systemet än vad som är brukligt i den nationalekonomiska litteraturen.

Från teori till empiri

Min tredje och sista, men inte minst viktiga, kritiska punkt gäller kopplingen mellan de teoretiska modellerna och den empiriska analysen. Teoriavsnitten berör olika aspekter på *lönebildningen*, dvs sambandet mellan utbudet av och efterfrågan på arbetskraft. Den ekvation som ligger till grund för den empiriska analysen antas fånga effekter såväl via utbudssidan, dvs fackföreningens *lönesättning*, som via efterfrågesidan. BH tycks alltså uppfatta löneekvationen som en reducerad form. Samtidigt är det uppenbart att man *inte* kan betrakta arbetslösheten, som är en förklaringsvariabel, som en exogen variabel. Enligt min mening kan alltså värdet på koefficienten inte uppfattas som "effekten" på lönen av en förändring i arbetslösheten, eftersom något ensidigt kausalsamband från arbetslöshet till reallön inte föreligger (vare sig i de teoretiska modellerna eller i verkligheten). I samband med en diskussion om NAIRU i Sverige (på s 53) visar BH att han inte är omedveten om detta problem. Det medför emellertid att man måste ifrågasätta de slutsatser, tex om 3 (eller 6) procents lönedämpning vid en procentenhets högre arbetslöshet, som BH drar och som fått så mycket uppmärksamhet i den allmänna debatten.

Även bortsett från kausalitetsproblemet har jag svårigheter att tolka den sk felkorrigeringsmodell som BH presenterar. Jag är förbryllad av att BH hävdar att

det finns ett långsiktigt samband mellan arbetslöshet och reallön samtidigt som löneandelen skall vara stationär (enligt den sk huvudfåran). Visserligen går det att göra sådana antaganden om produktions-teknologin att löneandelen teoretiskt bör vara konstant, men jag har svårt att se hur det går att förena med ett långsiktigt samband mellan reallön och arbetslöshet. Jag ställer mig alltså frågande till såväl det teoretiska som det empiriskt-ekonometriska argumentet för felkorrigeringsspecifikationen.¹ Utan att ha gjort några egna studier i ämnet tycker jag det verkar rimligare att betrakta sambandet mellan reallön och arbetslöshet som ett kortsiktigt fenomen; högre arbetslöshet kan få reallönen (och löneandelen) att tillfälligt sjunka under den långsiktiga jämviktsnivå som ges av de teknologiska förutsättningarna.

Mitt intryck av BHs rapport är som sagt mycket positivt, dessa kritiska synpunkter till trots. När det gäller att presentera sina resultat inför en bredare publik står forskare ibland inför valet (även om få av dem skulle medge det) att uttrycka sig tekniskt, vilket förvirrar men imponerar läsekretsen, eller att uttrycka sig enkelt och

därmed öppna sig för kritik. Holmlund har valt den senare strategin, vilket beställarna på Finansdepartementet och läsekretsen i övrigt bör vara tacksamma för. Genom att materialet presenteras på ett så pedagogiskt och lättillgängligt sätt väcker rapporten intresse och stimulerar till vidare studier. Den kan alltså varmt rekommenderas.

Ekon dr *ANDERS VREDIN*
Fackföreningsrörelsens institut
för ekonomisk forskning, Stockholm

¹ Antag att reallön och produktivitet är integrerade av ordning ett, dvs ickestationära i nivå (ev logaritmerade) men stationära i förändringstal. Om arbetslösheten också är integrerad av ordning ett och det finns en felkorrigeringsmekanism (en kointegrationsvektor) drivs de tre variablerna av två gemensamma trender. Men då kan inte löneandelen vara stationär. Ett alternativ är att det bara finns en gemensam trend och två felkorrigeringsmekanismer. Då kan löneandelen vara stationär (pga teknologiska faktorer) samtidigt som det föreligger ett långsiktigt stationärt samband mellan reallönen och arbetslösheten (pga fackföreningens lönesättning). Men BHs modell innehåller bara en felkorrigeringsmekanism.